

FONTYS Hogescholen

RAPPORT 2011 – **CONCEPT V2** Goirkestraat - Tilburg (NB)

Bureauonderzoek

in opdracht van de Gemeente Tilburg

Rapport-ID

Titel	Goirkestraat - Tilburg (NB) – Bureauonderzoek – CONCEPT V2
Rapportnummer	2011
Aantal pagina's	27
Opdrachtgever	de Gemeente Tilburg
Contactpersoon opdrachtgever	Dhr. D. van Alphen
Onderzoekskader	Beheerbestemmingsplan
Projectleider	H. van Dijk
Auteur(s)	H. van Dijk
Kaarten en afbeeldingen	H. van Dijk
Datum definitief	
Digitale versie	nee
Verzending definitief aan	Opdrachtgever
Akkoord	

Datum

Paraaf

FONTYS Hogescholen

Zwijnsenplein 1, Tilburg
P: Postbus 90907, 5000 GJ TILBURG
T: 0877 879786
F: 06-52352857
E: h.vandijk@fontys.nl

© Fontys 2011

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Administratieve gegevens project.....	9
2 Methodiek	10
3 Ligging van het plangebied	11
3.1 Huidig en toekomstig gebruik.....	11
4 Landschapsreconstructie van het prestedelijk landschap in het plangebied	11
4.1 Wegen.....	12
4.2 Bodem en grondgebruik.....	13
4.3 Akkers, ontginning en woeste gronden	13
5 Nederzettingsontwikkeling	14
5.1 Het Goirke	14
5.2 Goirkestraat	15
5.3 Industriële revolutie	17
6 Bekende archeologische waarden.....	17
6.1 Archeologische verwachting - algemeen	18
7 Verstoring	20
7.1 Verstoringkaart.....	24
8 Literatuur	26
Bijlage 1: Overzicht archeologische perioden	27

Figuren

Fig. 1: Ligging van het plangebied (in rood) in de regio.....	11
Fig. 2: Het plangebied (globaal, in rood) op de kaart van Diederik Zijnen, 1760.....	12
fig. 3: <i>Het Goirke</i> op het minuutplan uit circa. 1835.	15
fig. 4: De Goirkestraat op een kadastrale kaart uit 1907.	16
Fig. 5: Archeologische verwachtingskaart voor het plangebied Goirkestraat.....	19
fig. 6: Voorbeeld van een eenlaags woonhuis uit ca. 1900.	20
fig. 7: Voorbeeld van een tweelaags woonhuis uit ca. 1921.....	21
fig. 8: Voorbeeld van een klein utilitair gebouw.....	22
Fig. 9: De categorieën bebouwing in het plangebied.....	23
Fig. 10: Archeologische verwachtingskaart voor het plangebied Goirkestraat.....	25

Samenvatting

Op 7 oktober 2011 verleende de gemeente Tilburg opdracht voor een bureauonderzoek in het plangebied Goirkestraat. Aanleiding is het opstellen van nieuw beheerbestemmingsplan.

Het bevoegd gezag is de Gemeente Tilburg. Het onderzoek werd uitgevoerd door H. van Dijk.

In de cultuurhistorische paragraaf voor het bestemmingsplan Goirkestraat wordt nader bureauonderzoek aanbevolen om de nu nog ontbrekende gegevens over het bodemarchief te achterhalen en vast te stellen of binnen het plangebied nog onverstoord bodemarchief aanwezig is.

Van belang is daarbij dat de verstoringen goed in kaart worden gebracht. Op die wijze kan worden aangegeven of en zo ja waar eventuele voorwaarden aan ontwikkelingen gesteld moeten worden indien sprake is van de grondverzet en/of bodemverstoring.

Om de historische ontwikkelingen in het plangebied in een breder kader te kunnen plaatsen, wordt eerst kort de ontwikkelingsgeschiedenis van het plangebied weergegeven. Daarbij is ook aandacht voor de archeologische verwachtingswaarde.

Vervolgens worden bodemverstorende activiteiten zoals wegen- en huizenbouw hierin betrokken. Daarbij wordt op perceelsniveau onderscheid gemaakt tussen de verschillende bouwdata en de daaraan gekoppelde verstoring als gevolg van de gehanteerde bouwmethode. Dit betreft hoofdzakelijk de fundering en eventuele kelderruimten. Niet bebouwde delen in het plangebied zijn per definitie niet of weinig verstoord.

Op basis van een bouwhistorisch onderzoek naar representanten van de diverse bouwvormen, zijn categorieën van verstoring opgesteld die op de bijbehorende kaart een kleurcode hebben.

Uit onderhavig onderzoek blijkt dat de verstoring in de Goirkestraat als gevolg van bebouwing over het algemeen gering is. De funderingsdiepte gaat slechts in enkele gevallen dieper dan de geschatte diepte van het esdek (tot ca. 140 cm). Recente, naoorlogse bebouwing heeft de meeste bodemverstoring veroorzaakt.

1 Inleiding

Op 7 oktober 2011 verleende de gemeente Tilburg opdracht voor een bureauonderzoek in het plangebied Goirkestraat. Aanleiding is het opstellen van nieuw beheerbestemmingsplan.

Het bevoegd gezag is de Gemeente Tilburg. Het onderzoek werd uitgevoerd door H. van Dijk.

1.1 Administratieve gegevens project

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Tilburg
Plaats	Tilburg
Toponiem	Goirkestraat
Centrumcoördinaten	133681 / 398094
Opdrachtgever	Gemeente Tilburg
Uitvoerder	Fontys Hogescholen
Bevoegd gezag	Gemeente Tilburg

2 Methodiek

In de cultuurhistorische paragraaf voor het bestemmingsplan Goirkestraat wordt nader bureauonderzoek aanbevolen om de nu nog ontbrekende gegevens over het bodemarchief te achterhalen en vast te stellen of binnen het plangebied nog onverstoord bodemarchief aanwezig is.

Om de historische ontwikkelingen in het plangebied in een breder kader te kunnen plaatsen, wordt eerst in het kort de ontwikkelingsgeschiedenis van het plangebied globaal weergegeven. Daarbij is ook aandacht voor de archeologische verwachtingswaarde.

Vervolgens worden bodemversturende activiteiten zoals wegen- en huizenbouw hierin betrokken. Daarbij wordt op perceelsniveau onderscheid gemaakt tussen de verschillende bouwdata en de daaraan gekoppelde verstoring als gevolg van de gehanteerde bouwmethode. Dit betreft hoofdzakelijk de fundering en eventuele kelderruimten.

Van belang is daarbij dat de verstoringen goed in kaart worden gebracht. Op die wijze kan worden aangegeven of en zo ja waar eventuele voorwaarden aan ontwikkelingen gesteld moeten worden indien sprake is van de grondverzet en/of bodemverstoring. Overigens zijn niet bebouwde delen in het plangebied per definitie niet of weinig verstoord.

Op basis van deze gegevens zijn categorieën van verstoring opgesteld die op de bijbehorende kaart (zie fig. XXX) een kleurcode hebben.

Plangebied Goirkestraat

3 Ligging van het plangebied

Het plangebied Goirkestraat ligt in het noorden van Tilburg, in het stadsdeel Oud-Noord.

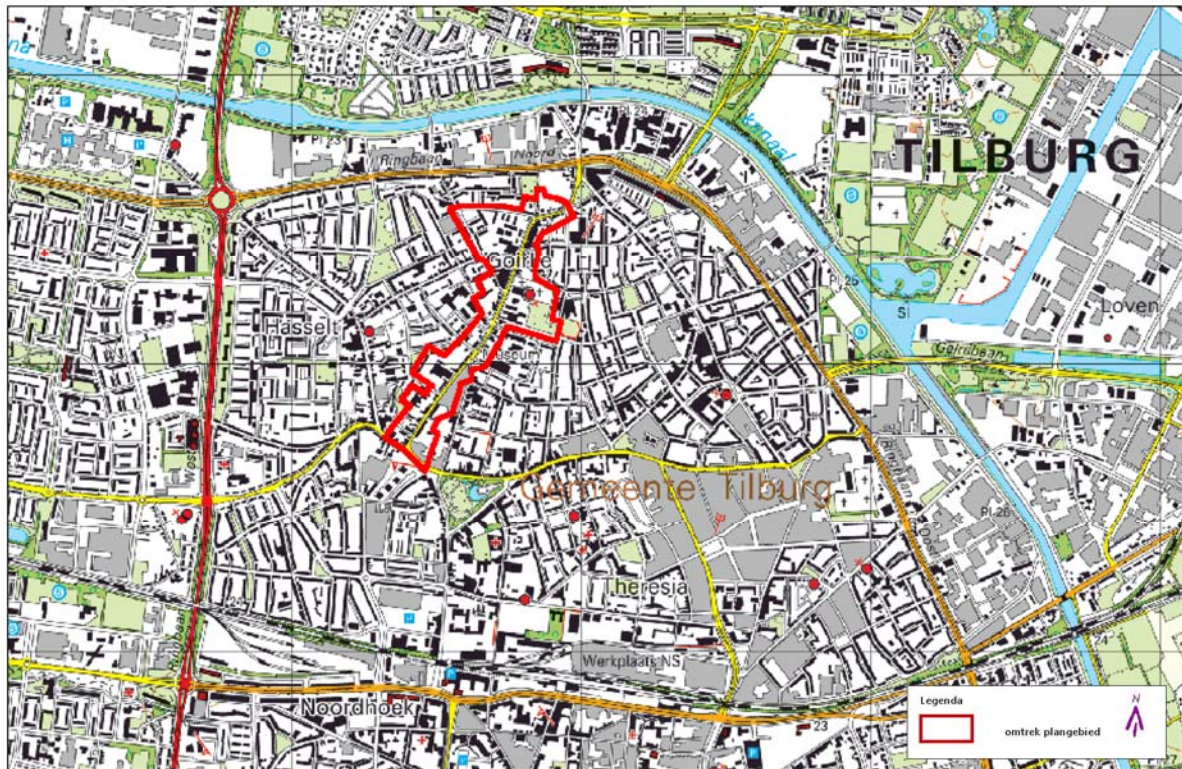

Fig. 1: Ligging van het plangebied (in rood) in de regio.

3.1 Huidig en toekomstig gebruik

Het plangebied is bijna geheel bebouwd. De bebouwing varieert van eenvoudige, overwegend eenlaagse woonhuizen tot fabrikantenvilla's en grote (historische) fabriekscomplexen. Ook heeft op sommige locaties aan de straat recente nieuwbouw plaatsgevonden. Tussen de bebouwing liggen nog enkele onbebouwde percelen in de vorm van tuinen en/of parken.

4 Landschapsreconstructie van het prestedelijk landschap in het plangebied

De kaart die Diederik Zijnen rond 1760 van Tilburg vervaardigde, geeft een goed beeld van het toenmalige plangebied. Langs de Goirkestraat ligt verspreid bebouwing met een concentratie bij *Het Goirke* en rond de kerk (ter hoogte van de *Pastorie*). Pal ten noorden van de *Pastorie* wordt de straat onderbroken door een kleine waterloop (de *Bedbuer* of *Stokhasseltse Waterloop*), komende van het kasteel. Vandaar stroomde de waterloop langs het kasteel en splitste zich ter hoogte van de *Kapelstraat* in een stroom naar het noorden en naar het oosten. De eerste mondde uit in de beek *Bovenste Brug*, de tweede, hoogstwaarschijnlijk een gegraven waterlaat, stroomde pal ten zuiden van *Het Goirke* uit in de *Hoogh Zooi*

of *Caureijt*¹. De waterloop sloot in het uiterste noordoosten van het plangebied aan op de moerassige gronden pal ten westen van Het Goirke. Deze gronden zijn lange tijd onderdeel geweest van de gemeent ter plaatse en vermoedelijk heeft Het Goirke (goor = moeras) hieraan zijn naam ontleend. Hier bevond zich ook het brongebied van de Lindse waterloop of Middelste Brug en de Heikantse waterloop of Benedenste Brug.

Behalve *Het Goirke* zijn er in het plangebied nog andere toponiemen die duiden op natte, drassige omstandigheden. Ten westen van de Goirkestraat lag *De Bleck* of *Bleek*. De hierbij gelegen *Tetenbraeck* (teten = modder) was een drassig terrein waarin ook het kasteel lag. Ten zuidwesten van het plangebied lag het *Quaad End* (Kwaadeind) wat duidt op de aanwezigheid van slechte gronden. Zelfs de oprichting van een schuurkerk in 1715 aan de Goirkestraat verwijst naar de kwaliteit van de lokale gronden. In de meeste gevallen, en dat gold ook voor de Goirkestraat, werden schuurkerken opgetrokken op locaties buiten de nederzettingen, op overwegend slechte, marginale gronden.

Het plangebied heeft nauwelijks enig reliëf van betekenis. De hoogte varieert van ca. 14,5m +NAP in het zuiden tot noordwesten tot ca. 15,5m +NAP in het uiterste noorden.

Fig. 2: Het plangebied (globaal, in rood) op de kaart van Diederik Zijnen, 1760.

4.1 Wegen

De infrastructuur van het plangebied is bepaald door de aanwezigheid van de Goirkestraat. Deze verbinding maakt deel uit van een aantal verbindingswegen tussen de belangrijkste nederzettingen, bijvoorbeeld tussen de *Hasselt*, *Veldhoven* en *Het Goirke*. Dit zijn zeer oude structuren die mogelijk teruggaan tot de prehistorie. In het algemeen kan worden gesteld dat de wegen- en padenstructuur in en

¹ Het ontstaan van de waterlopen in en rond Tilburg wordt doorgaans gedateerd in het Pleistoceen.

rondom het plangebied vooral gerelateerd is aan het water en het daarbij behorende reliëf. De belangrijkste wegen lopen evenwijdig aan of passeren de centrale, drassige zone in het plangebied via hoger gelegen gronden of uitlopers daarvan. Andere wegen en paden lopen evenwijdig aan de verschillende waterlopen.

De Goirkestraat vormt de verbinding tussen de oude nederzettingen *Veldhoven* en *Het Goirke*. De weg liep vroeger door de gemeint en langs de natte gronden ten westen van *Het Goirke*. Hoewel al in de zestiende eeuw sprake was van bebouwing aan de straat, kwam deze pas echt tot ontwikkeling na de oprichting van de schuurkerk in 1715 en de industrialisatie in de negentiende eeuw.

4.2 Bodem en grondgebruik

Op de bodemkaart van Nederland zijn bebouwde kernen doorgaans niet gekarteerd. Bij het extrapoleren van de bodemtypen², lijkt de ondergrond in het plangebied grotendeels te bestaan uit een hoge zwarte enkeerdgrond (zEZ23t³). Enkeerdgrond is de bodemkundige aanduiding voor een bodem met een esdek, een door bemesting opgebrachte laag op de akker van minimaal 50 cm. Hiermee verkreeg men vruchtbare akkers. De ondergrond van het esdek in het plangebied bestaat uit lemig fijn zand dat redelijk vruchtbaar is. Dit zou er op kunnen wijzen dat de ondergrond, voorafgaand aan het ontstaan van het esdek, ook als landbouwgrond is gebruikt.

De esdekken werden in eerste instantie ontwikkeld op de iets hoger gelegen delen van het landschap. Gronden met een lage ligging waren door de dikwijls schrale en natte omstandigheden minder interessant voor landbouw. Zoals eerder aangeduid betreft dit vooral het centrale deel van het plangebied. Vermoed wordt dat de aangrenzende, lagergelegen gronden pas in een latere fase (late Middeleeuwen) werden ontgonnen. Juist deze gebieden bleven het langst in gebruik als *gemeint* en werden deels beplant met bos. Verspreid rond het plangebied werd uit het DINO-bestand van het NITG-TNO⁴ een aantal boringen geselecteerd om een globaal beeld te krijgen van de ondergrond. De boringen geven vooral uitsluitend over de diepere ondergrond en minder over de bovenste lagen. De kwaliteit van de boorbeschrijvingen is weliswaar wisselend, maar toch kunnen relatieve uitspraken gedaan worden over het type bodem en de soort ondergrond.

Het resultaat van de boringen kan grofweg onderscheiden worden in twee typen, namelijk een droge bodem met hierop een (veronderstelde menselijke) ophoging, en een natte bodem met daarin leem die soms zelfs aan de oppervlakte komt.

Zoals eerder gemeld bestaat de ondergrond in het plangebied uit (fijn) zand, hoogstwaarschijnlijk (delen van) dekzandruggen. In het algemeen wordt gesteld dat de bovenlaag hierop is ontstaan door systematische bemesting (esdek) en daarbij meestal een dikte heeft die varieert van 0,50 tot 1,40 m.

4.3 Akkers, ontginning en woeste gronden

Het plangebied lag op de grens van de akkergronden van *Veldhoven* en *Het Goirke*, die ter hoogte van de Goirkestraat overgingen in heide en/of drassige gronden, in gebruik als gemeint⁵. Een deel ervan werd pas

² Bodemkaart van Nederland 1:50.000, kaartblad 50 Oost Tilburg. 1984.

³ De ...t staat voor oude klei beginnend tussen 40 en 120 cm en ten minste 20 cm dik.

⁴ Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO. DINO staat voor Data of Informatie over de Nederlandse Ondergrond, zie de site www.nitg.tno.nl.

⁵ Zie onder andere Trommelen 1994, p. 245: 'weide en heide aan die Hasseltschestraet tussen de straet en het Goerke (1545). Het ontstaan van de heidegronden kan het resultaat zijn van een eerdere ontginning (prehistorie).

in de late Middeleeuwen ontgonnen⁶. Op een kadasterkaart uit 1832 ligt ten oosten van *Het Goirke* het akkergebied *de Waterlaten*, in de zestiende eeuw *die Horenvoert* geheten. Ten noorden van Het Goirke lagen de *Goirkesche akkers* en *Lindakkers*, in de zestiende eeuw aangeduid als *die Lijndsche ackeren*.

Een deel van het gebied ten westen van de Goirkestraat bestond uit bossen. Dit gebied was eeuwenlang in het bezit van de heren van Tilburg, die in de nabijheid hun kasteel hadden. Op de kadasterkaart van 1832 heet dit gebied de *Kasteelsche bosschen*. Langs de Kasteeldreef en de Kapelstraat is op de kaart van Zijnen (1760) ook een groot bosperceel aangegeven. Het is overigens niet ondenkbaar dat de nabijheid van het kasteel heeft bijgedragen tot de ontginning van delen van het plangebied. Zo was in 1533 al sprake van een *hoeve van de heer van Tilburg in die Goerkenstraet met land en weiland aan het Goerke (gemeijnt)*.

5 Nederzettingsontwikkeling

5.1 Het Goirke

In het uiterste noorden van het plangebied ligt de nederzetting *Het Goirke*. De naam (goor(ke) = (klein) moeras) verwijst weliswaar naar de natte, drassige gronden in de directe omgeving ervan, maar de nederzetting zelf ligt op een hoogte tussen twee beken, de *Hoogh Soeij* of *Caureijt* en de *Heikantse Waterloop*, de laatste ook aangeduid als *Benedenste Brug* of *Waterloop nr. 34*. *Het Goirke*, nu Julianapark, wordt vaak verward met de nederzetting langs de Goirkestraat maar deze dateert hoofdzakelijk van na de achttiende eeuw. Het toponiem *Goerken* komt echter al voor in 1430. De kern van de nederzetting bestaat nog steeds uit een groen driehoekig plein dat werd doorkruist door een aantal paden en waarop vroeger ook enkele poelen lagen. Deze situatie bleef bestaan tot 1910 toen tuinarchitect Leonard Springer opdracht kreeg het plein te transformeren in een park.

Zoals uit zestiende-eeuwse bronnen blijkt, stonden er toen al huizen aan *Het Goirke*. Hoewel er tot nu toe nog geen concrete aanwijzingen zijn, is het echter aannemelijk dat *Het Goirke* veel ouder is. Een aantal zaken wijst hierop. Zo is de ligging op een hoogte tussen twee beken en bij de samenkomst van een aantal van oudsher belangrijke wegen bij de nederzetting opvallend. De westkant van het plein ligt in het verlengde van de Goirkestraat, de oostzijde in die van de Hoefstraat. Langs de zuidzijde vormde een kleine weg de verbinding tussen de twee eerstgenoemde. Op de kaart van Zijnen is te zien dat de bebouwing zich rond het midden van de achttiende eeuw hoofdzakelijk bevond langs de oost- en westzijde van het plein en doorliep langs de weg naar het noorden (nu Oude Lind). De zuidzijde van de nederzetting was waarschijnlijk te nat om te worden bebouwd vanwege de aanwezigheid van de *Hoogh Soeij* en een onbenaamde waterloop die ontsprong in het drassige terrein ten het westen van de nederzetting.

⁶ Dit was onder andere het geval in het gebied tussen De Hoeven en het kasteel. Zie hiervoor Stoeper 1982.

fig. 3: *Het Goirke* op het minuutplan uit circa. 1835.

5.2 Goirkestraat

De *Goirkestraat*, de verbindingsweg tussen de nederzettingen *Veldhoven* en *Het Goirke*, werd al vermeld in 1530. Tot dan was het waarschijnlijk niet meer dan een voetpad door heidevelden waarvan in de zestiende eeuw nog melding werd gemaakt. Toch is er dan ook al sprake van bebouwing aan de straat die eigendom was van de heer van Tilburg⁷.

Door de stichting in 1715 van een schuurkerk aan de Goirkestraat ontstond, naast het reeds bestaande aan de Oude Markt, een nieuw kerkelijk centrum in Tilburg. De lemen schuurkerk werd in 1724 vervangen door een van steen die in gebruik bleef tot 1839 toen men begon met de bouw van de huidige kerk. De pastorie, gebouwd in 1718, bleef in gebruik tot de sloop in 1927. Dat de tweede schuurkerk van Tilburg (de eerste werd in 1691 gebouwd op Het Heike ten zuiden van het huidige stadscentrum) aan de Goirkestraat kwam te staan, had zijn oorzaak in de relatie met het nabijgelegen kasteel van de katholieke heren van Tilburg. Zij verleenden de pastoors en kapelaans destijds een onderkomen, onder andere op het kasteel. De keuze voor de bouw van de schuurkerk was destijds op de toen dunbevolkte Goirkestraat gevallen omdat hiermee voldaan werd aan de eis van de Staten-Generaal dat schuurkerken bij voorkeur op afgelegen locaties moesten worden gebouwd. Toch lag de kerk tegelijkertijd ook centraal voor de parochianen van de nederzettingen *Hasselt*, *Heikant*, *Stokhasselt*, *Het Goirke* en *Veldhoven*.

De huidige bebouwing aan de Goirkestraat dateert grotendeels uit de late negentiende en de twintigste eeuw. Slechts enkele panden dateren van vóór die tijd (o.a. Goirkestraat 78, een pand uit circa 1780). Met

⁷ Trommelen 1994, p. 456 ev.

name na 1850 nam de bebouwingsdichtheid sterk toe door de vestiging van fabrieken op de achtergelegen terreinen. Rond 1900 was het hele gebied rond de straat bebouwd. De Goirkestraat geldt sinds 1986 als een van gemeentewege beschermd stadsgezicht.

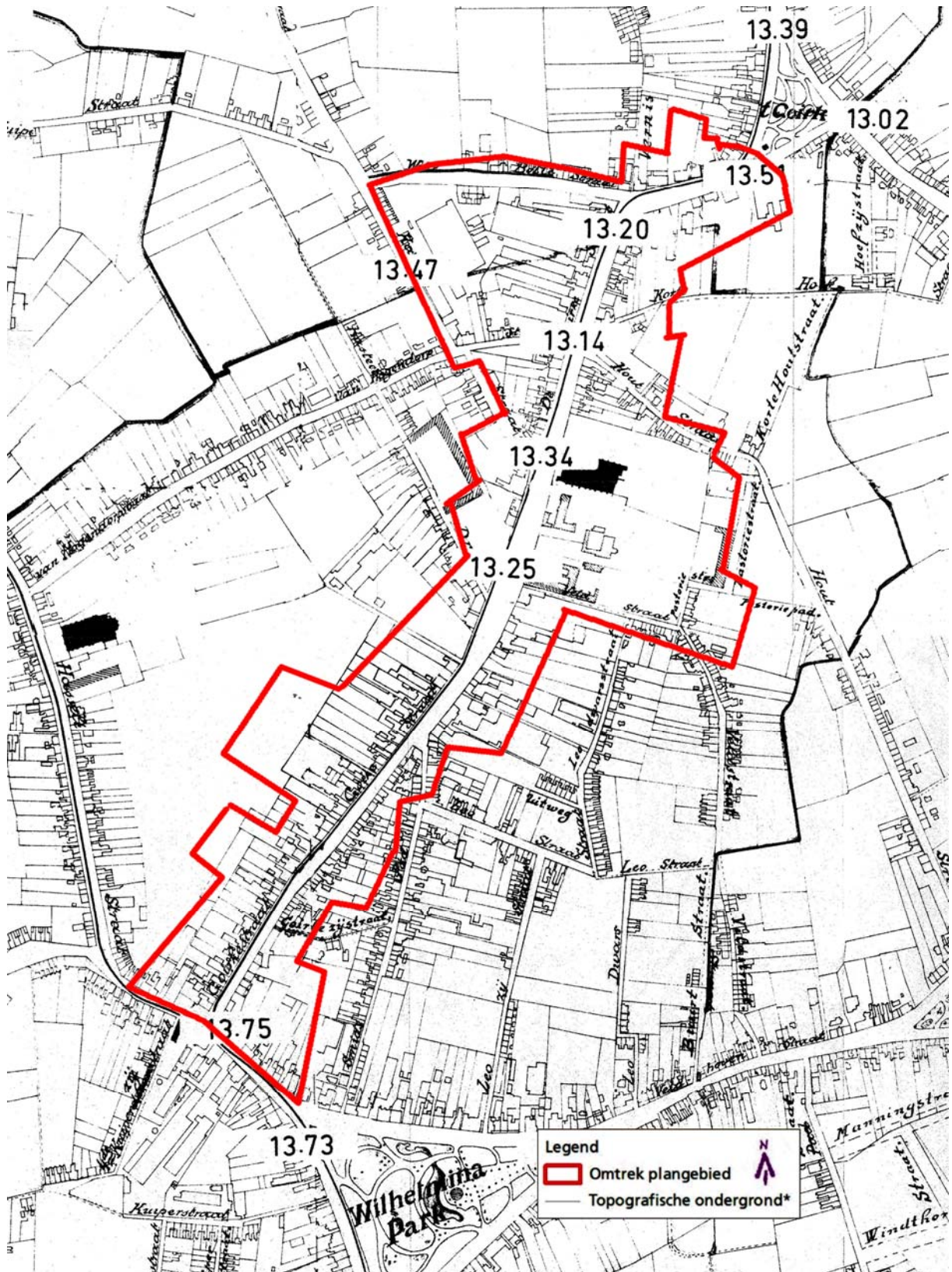

fig. 4: De Goirkestraat op een kadastrale kaart uit 1907.

5.3 Industriële revolutie

Het agrarische bestaan in Tilburg werd gaandeweg verdrongen door de (textiel-)industrie die voor Tilburg ingrijpende gevolgen had. Zo was al sinds de vijftiende eeuw sprake van een groeiende wolindustrie die een grote bloei bereikte in de zeventiende eeuw. Rond 1800 werden in Tilburg zelfs vierhonderd bedrijven geteld die zich bezighielden met de productie van textiel en was het grootste deel van de Tilburgse beroepsbevolking in deze industrie werkzaam. De echte omvorming van een agrarische tot een stedelijk-industriële nederzetting voltrok zich in de tweede helft van de negentiende eeuw. Daardoor kreeg ook het Tilburgse landschap zijn huidige aanzien. Door de sterke groei van de economie en de daarmee gepaard gaande snelle bevolkingstoename, werden de nederzettingen in hoog tempo verdicht. Aanvankelijk pasten de kleine bedrijfsbebouwing en woningen zich in de bestaande structuren, maar al snel moest men zijn toevlucht nemen tot de achtergelegen terreinen. De fabrieken, die steeds meer bestonden uit grootschalige hoogbouw of uitgestrekte hallen, namen de plaats in van de vroegere akkercomplexen, hoewel kleine akkers en weilanden nog tot in de jaren dertig van de twintigste eeuw op een aantal plaatsen in de stad voorkwamen⁸. De omgeving van de Goirkestraat geldt als bijzondere exponent van deze snelle omschakeling van agrarische naar stedelijk-industriële nederzetting in Tilburg.

6 Bekende archeologische waarden

Het traditionele archeologische bureauonderzoek gebruikt als werkinstrument hoofdzakelijk de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Archis) en de Archeologische Monumentenkaart (AMK).

Het plangebied is, vanwege de ligging in de bebouwde kom, op de IKAW niet gekarteerd. Extrapolatie van de bekende gegevens geeft echter voor het plangebied een middelhoge tot hoge verwachting. Uit het plangebied zijn geen vondsten en/of waarnemingen bekend.

Naast deze landelijke bronnen wordt voor Tilburg gebruik gemaakt van de Archeologische Waarschuwingskaart Tilburg (ARWATI) en het databestand van het Regionaal Archief Tilburg (RAT)⁹. De ARWATI kent het gebied rond de Goirkestraat een hoge verwachting toe. Meldingen in en rond het plangebied in het bestand van het Regionaal Archief Tilburg betreffen hoofdzakelijk oppervlaktevondsten van aardewerk uit de Nieuwe Tijd.

Om de verwachting op de IKAW en ARWATI nader te kunnen specificeren, is in het uitgevoerde onderzoek vertrokken vanuit de reconstructie van het prestedelijke landschap, die in nauwe relatie staat tot de bewoningsgeschiedenis. Belangrijk onderdeel hierbij is het hanteren van een lagenbenadering. De verschillende landschappelijke lagen zijn reliëf, water, bodem en wegenpatroon. Deze aspecten werden aangevuld met onder andere archeologische waarnemingen, bekende historische bebouwing en toponymisch onderzoek, om een overzicht te krijgen van de historische bewoning en het type landschapsgebruik. De landschapsreconstructie werd gekoppeld aan bekende nederzettingenpatronen uit

⁸ Dijk, J.P.W.A. van. 2001, p. 10-11.

⁹ Archeologische Waarschuwingskaart Tilburg.

diverse perioden. Op deze manier werd uitspraak gedaan over locaties die gunstig kunnen zijn geweest voor (pre)historische bewoning.

Net als andere stadsdelen van Tilburg voldoet het plangebied aan een aantal historisch-landschappelijke criteria dat kansen biedt aan vroege bewoning of deze althans doet vermoeden. Het gaat hierbij om elementen zoals de nabijheid van water, de bodemgesteldheid en de voormalige aanwezigheid van oude structuren die een aanduiding kunnen zijn van oude bewoningspatronen. De huidige kennis van het plangebied geeft aan dat er waarschijnlijk sprake is geweest van een zeer lange en misschien zelfs ononderbroken bewoningsgeschiedenis.

6.1 Archeologische verwachting - algemeen

De huidige kennis van het plangebied geeft aan dat hier sprake is van een zeer lange en misschien zelfs ononderbroken bewoningsgeschiedenis.

6.1.1 Nieuwe Tijd

Op grond van de beschikbare gegevens is een goed beeld te krijgen van de archeologische verwachtingswaarde voor de Nieuwe Tijd. De beschikbare bronnen, waaronder de kaart van Diederik Zijnen uit 1760, kadastrale minuutplannen uit circa 1835 en de beschikbare bebouwings- en (lucht-) foto's, leveren ruim voldoende en gedetailleerde informatie over de aanwezigheid van archeologische sporen uit deze periode. Uit deze gegevens blijkt overigens dat vanaf de negentiende eeuw langs de Goirkestraat in snel tempo bebouwing verrees, die deels overigens in de tweede helft van de twintigste eeuw in bijna hetzelfde tempo weer werd gesloopt. Van de situatie uit de achttiende eeuw, zoals weergegeven op de kaart van Diederik Zijnen (fig. 2), zijn nog slechts fragmenten aanwezig.

6.1.2 Middeleeuwen

Vermoedelijk komt de situatie uit circa 1760 vrij nauwkeurig overeen met die van de late Middeleeuwen. Dit wordt ondersteund door de geschreven bronnen. Het betreft hier met name de (oude) nederzettingen *Het Goirke* en *Veldhoven* en het kasteelterrein ten westen van de Goirkestraat. Ook kan in het plangebied bewoning uit de vroege Middeleeuwen worden verwacht. Het gebied ten westen en noordwesten van de Goirkestraat was waarschijnlijk in deze periode minder geschikt voor bewoning en wordt in middeleeuwse bronnen doorgaans aangeduid als 'gemeint', 'heide', of 'drassig'.

6.1.3 Romeinse periode, ijzertijd en bronstijd

In de Romeinse periode en late ijzertijd hadden hoger gelegen gronden nabij water(-lopen) de voorkeur voor vestiging. Vaak is bewoning en gebruik van het landschap in deze periode bijna identiek aan de bronstijd. Het plangebied bevindt zich op de overgang van hoge, droge gronden naar drassige laagtes. Deze konden worden overgestoken via een aantal overgangen waaronder die aan de Hasseltstraat en ten westen van *Het Goirke* ter hoogte van de Kapelstraat. Juist in de omgeving van de Hasselt is veelvuldig sprake van grafheuvels, met name ten noorden van de Hasseltstraat en langs de rand van het drassige gebied ten westen van *Het Goirke*. Dit komt overeen met de landschapsreconstructie en het oude wegenpatroon in het plangebied dat nagenoeg identiek is aan de situatie in en rond de Hasseltstraat. De verwachting is daarnaast dat de bewoning uit de vroege Middeleeuwen niet veel verschilt van de ijzertijd en Romeinse periode en potentieel in het plangebied aanwezig kan zijn.

6.1.4 Steentijd

Gezien de natuurlijke situatie in het plangebied, bestaande uit droge gronden langs drassige gronden en vennen, kan het gebied bewoning hebben gekend waarbij de drassige gebieden dienden als foerageergebied.

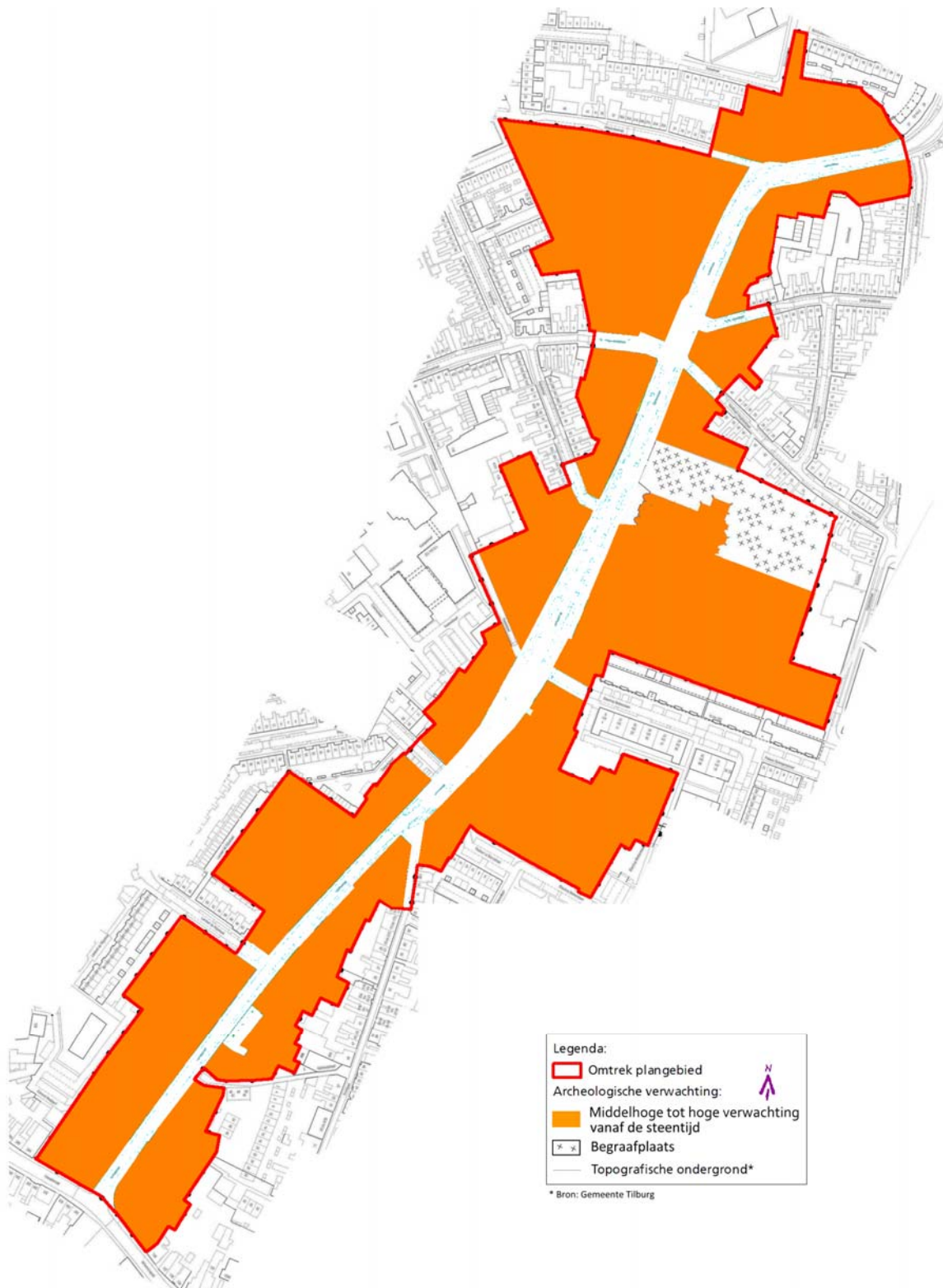

Fig. 5: Archeologische verwachtingskaart voor het plangebied Goirkestraat.

7 Verstoring

Het spreekt vanzelf dat de bodem in een dichtbevolkte stad in archeologisch opzicht lokaal sterk verstoord kan zijn. Tot ver in de achttiende eeuw kende het grootste deel van het gebied geen of weinig verstoring. De enige activiteit bestond uit een gestage groei van de kleine nederzetting rond de schuurkerk. Vanaf het einde van de achttiende eeuw, en met name in de negentiende eeuw, vond echter een explosieve groei plaats van de bebouwing langs de Goirkestraat. Deze bestond aanvankelijk uit eenvoudige eenlaagse woonhuizen, later gevolgd door uitgestrekte fabriekscomplexen en bijbehorende fabrikantenvilla's. Ingrijpend was ook de periode na de Tweede Wereldoorlog toen in de omgeving van het plangebied in snel tempo wijken en buurten werden opgetrokken. Dit proces werd versneld na de teloorgang van de textielindustrie na 1960 waardoor grote terreinen beschikbaar kwamen voor met name woningbouw.

In dit onderzoek is met name onderzocht wat de gevolgen zijn geweest van de bewoningsgeschiedenis in het algemeen en de bouwgeschiedenis in het bijzonder voor de staat van het bodemarchief. Daarbij is uitgegaan van een esdek van minstens 70 cm en van de bestaande bebouwing en de hierbij gehanteerde funderingsdiepte. Deze funderingsdiepte varieert per periode.

De verstoring als gevolg van bebouwing kan worden verdeeld in twee typen. In het eerste geval, en voor de Goirkestraat ook de meest voorkomende, gaat de fundering niet dieper dan 1m.

De oudste bebouwing, overwegend bestaande uit eenvoudige eenlaagse woonhuizen uit de achttiende tot twintigste eeuw, is doorgaans niet dieper gefundeerd dan ca. 60 cm. De woningen hebben soms een kleine kelder, vaak onder de uitbouw aan de achterzijde. Deze funderingsdiepte lijkt in Tilburg algemeen te zijn toegepast tot ca 1925-1930. De vloeren werden aanvankelijk meestal rechtstreeks op de volle grond gelegd, later op een dunne cement- of betonlaag.

Ook bij de twee- of meerlaagse bebouwing lijkt een funderingsdiepte van ca 60cm gebruikelijk, hoewel in dit geval soms ook werd gefundeerd tot ca 1m.

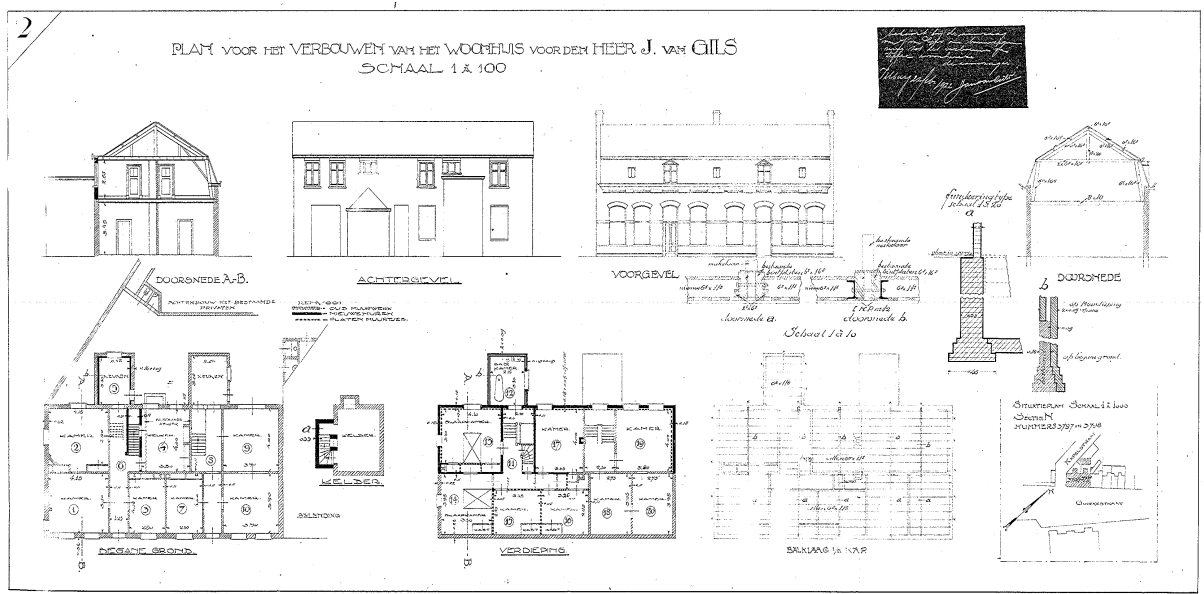

fig. 6: Voorbeeld van een eenlaags woonhuis uit ca. 1900. Tekening behorende bij de verbouwing van Goirkestraat 63, 1922 (bron: Bouwarchief gemeente Tilburg).

De bebouwing van na 1925-1930 is over het algemeen groter van omvang. Het betreft meestal tweelaagse woningbouw waarvan de fundering steviger is, maar slechts in een enkel geval ook dieper, tot ca. 2m. De kelders, die nu ook groter zijn, gaan soms tot 3m. Tenslotte kan hier worden opgemerkt dat over het algemeen in alle perioden de buitenmuren dieper zijn gefundeerd dan de binnenmuren.

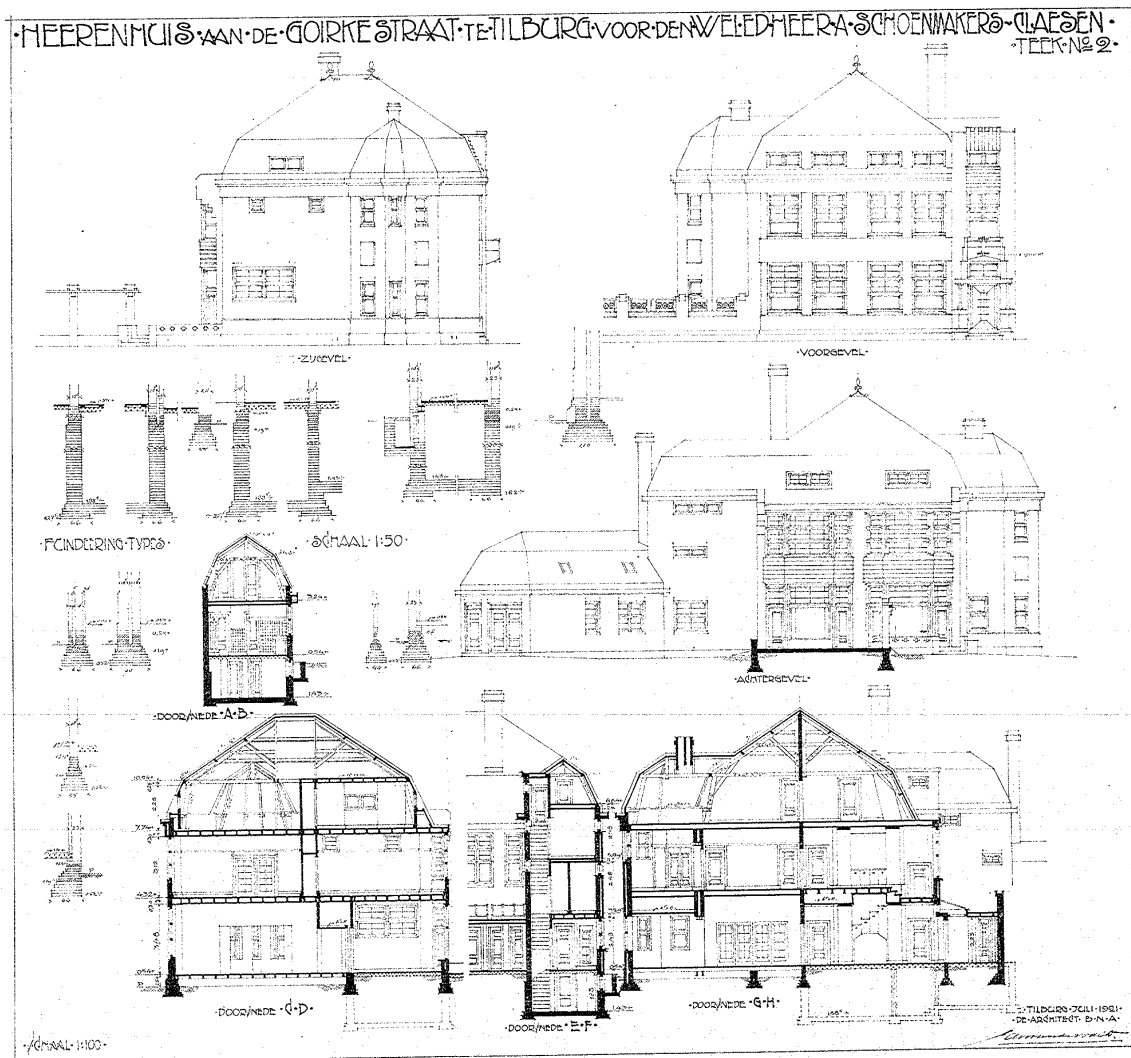

fig. 7: Voorbeeld van een tweelaags woonhuis uit ca. 1921. Bouwtekening van Goirkestraat 77, 1921 (bron: Bouwarchief gemeente Tilburg).

Bedrijfsgebouwen en bedrijfsruimten (ook schuren ed.) zijn doorgaans niet diep gefundeerd. Bij zowel historische als moderne bedrijfsgebouwen werd de vloer vaak rechtstreeks op de volle grond gelegd. In de meeste gevallen blijkt dat de ondergrond onder deze gebouwen niet of nauwelijks is verstoord en dan vaak alleen nog bij de muren.

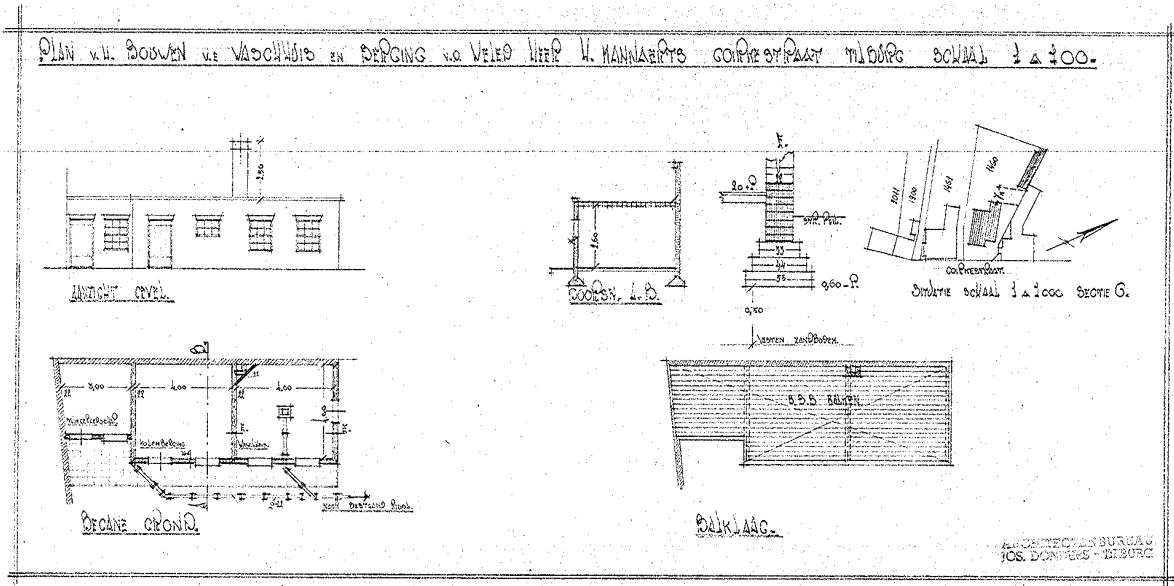

fig. 8: Voorbeeld van een klein utilitair gebouw achter het pand Goirkestraat 85, 1943 (bron: Bouwarchief gemeente Tilburg).

De bebouwing met de meeste verstoring betreft naoorlogse of recente nieuwbouw. Hierbij is niet alleen de fundering veel dieper (tot op het dekzand) maar zijn de bouwmethoden ook zodanig dat vaak het gehele bouwterrein ernstig is verstoord.

Op de bebouwingskaart (zie fig. 9) zijn deze categorieën aangeduid met een eigen kleurcode. De terreinen in het plangebied die niet zijn voorzien van een kleur, gelden per definitie als onverstoord.

Categorie 1: geen of geringe verstoring:

- Geel oude bebouwing (vóór 1925-1930), een- en tweelaags, met een funderingsdiepte die meestal niet veel dieper gaat dan tot ca 60 cm
- Oranje bebouwing van na 1925-1930, een- en tweelaags, waarbij de funderingsdiepte varieert van ca 60 tot 100 cm
- Grijs bedrijfsgebouwen en andere utilitaire ruimten met een geringe fundering en vloeren direct op de grond
- Paars verdwenen oude bebouwing, voor zover bekend bestaande uit bedrijfsgebouwen, met weinig of geen verstoring
- Roze verdwenen oude bebouwing, voor zover bekend bestaande uit woonhuizen, met weinig of geen verstoring
- Gestreept meestal betreft het hier (hoogstwaarschijnlijk) bedrijfsbebouwing

Categorie 2: ernstige versterking:

Blauw naoorlogse, meestal recente bebouwing. Hierbij is de ondergrond doorgaans sterk verstoord.

Wit versterking onbekend

Kruisen het kerkhof rond de Sint-Dionysiuskerk kan beschouwd worden als geheel verstoord

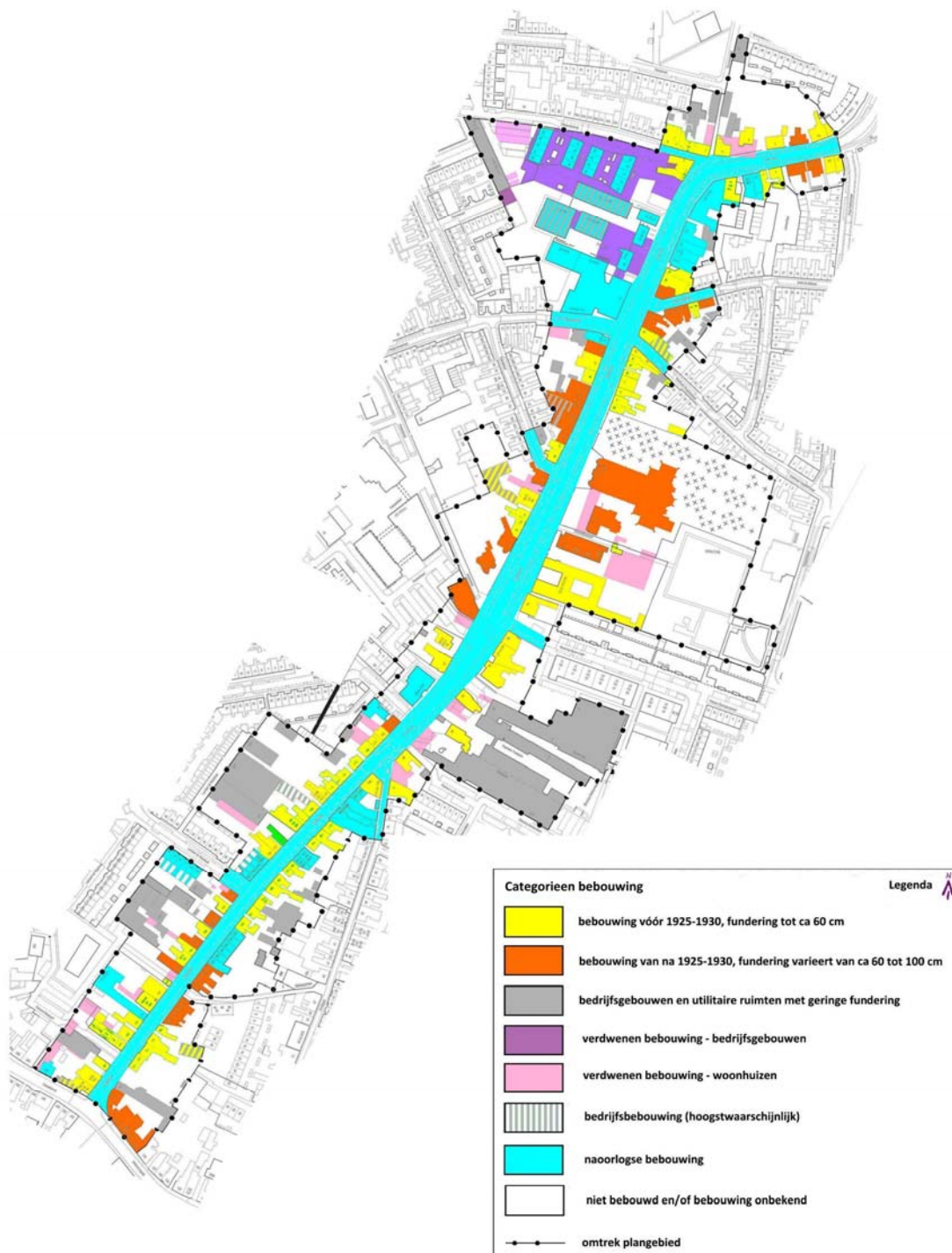

Fig. 9: De categorieën bebouwing in het plangebied.

7.1 Archeologische verwachting en verstoring - verwachtingskaart

Uitgaande van bovenstaande gegevens, kunnen voor het plangebied Goirkestraat 2 categorieën worden geformuleerd met betrekking tot de mate van verstoring in het plangebied als gevolg van bebouwing.

Categorie 1 betreft bebouwing die, uitgaande van een esdek met een dikte van minimaal ca. 70 cm., weinig of geen verstoring heeft veroorzaakt van het onderliggende bodemarchief. Hieronder valt nagenoeg alle vooroorlogse bebouwing.

Categorie 2 betreft verbouwing die, vanwege andere gehanteerde bouwmethoden, wel een diepe verstoring heeft veroorzaakt. Het betreft in bijna alle gevallen naoorlogse, vaak recente bebouwing.

De straat is, door de herhaalde aanleg en vernieuwing van o.a. riolering en kabels, als geheel verstoord aangeduid. Hetzelfde geldt voor het kerkhof rond de Sint-Dionysiuskerk.

Het resultaat van de archeologische verwachting en verstoring is weergegeven in een archeologische verwachtingskaart voor het plangebied Goirkestraat (fig. 10).

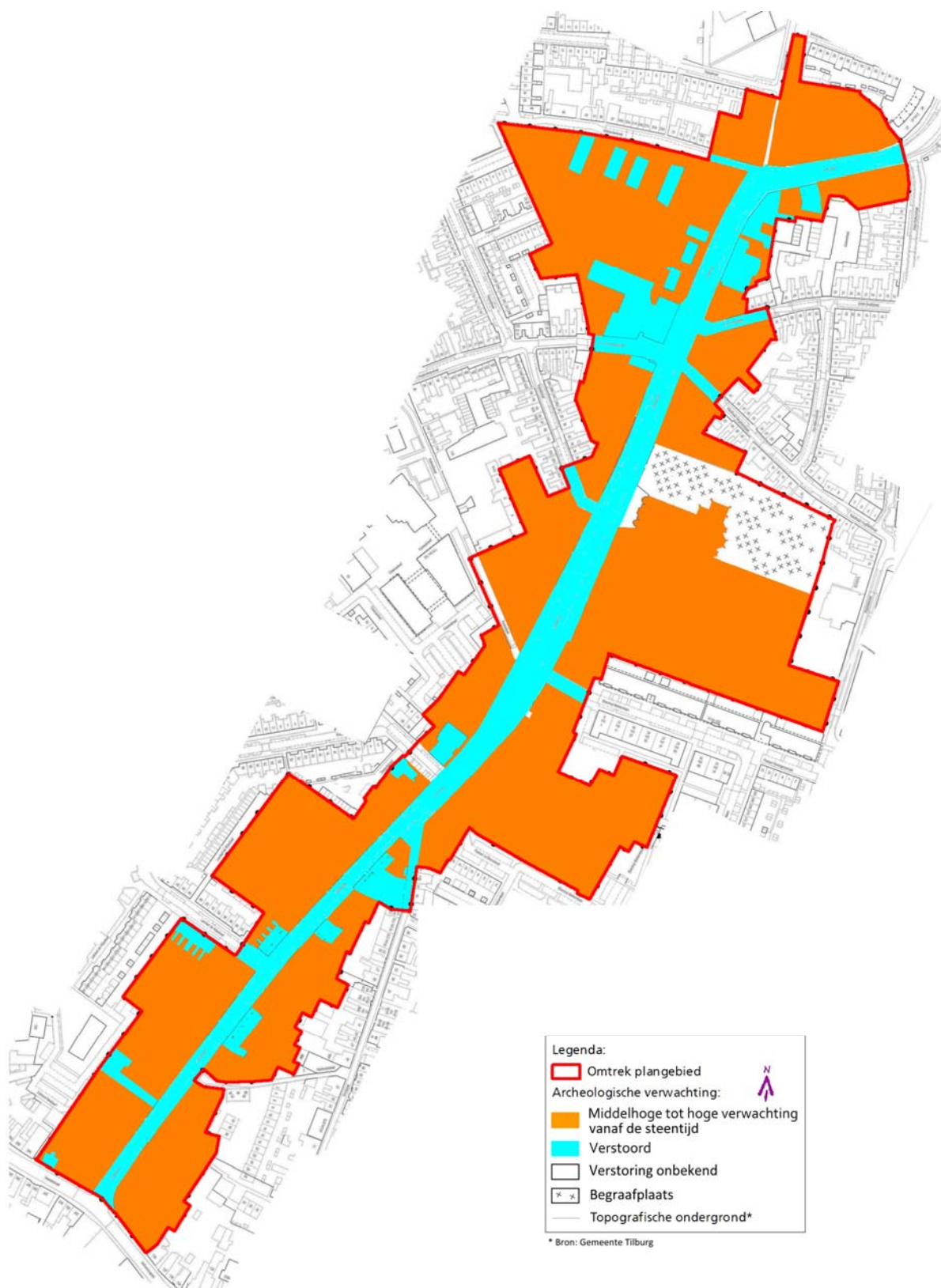

Fig. 10: Archeologische verwachtingskaart voor het plangebied Goirkestraat.

8 Literatuur

ARCHIS II, Registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, te raadplegen op <http://archis2.archis.nl>, januari 2011.

Archeologische Waarschuwingskaart Tilburg (ARWATI), Tilburg.

Bodemkaart van Nederland 1:50.000. 50 Oost Tilburg. 1984. Wageningen: Stichting voor Bodemkartering.

Dijk, J.P.W.A. van. 2001. *Tilburg. Architectuur en stedenbouw in de gemeente Tilburg, 1850-1940.* Tilburg/Zwolle: Waanders.

Stiboka. 1976. *Toelichting op de Bodemkaart van Nederland, schaal 1 : 50 000. Blad 45 West 's-Hertogenbosch.* Wageningen: Stichting voor Bodemkartering Wageningen.

Stiboka. 1981. *Bodemkaart van Nederland Schaal 1 : 50 000. Toelichting bij kaartblad 51 Oost Eindhoven.* Wageningen: Stichting voor Bodemkartering Wageningen.

Stoepker, H. 1986. *Graven naar het kasteel van Tilburg, Waalre.*

Trommelen, J.R.O & M.P.E. Trommelen. 1994. *Tilburgse toponiemen in de 16^e eeuw. Een tentatieve reconstructie en naamsverklaring.* Tilburg, Stichting tot Behoud van Tilburg Cultuurerfgoed (Tilburgse bronnenreeks, 1).

Diederik Zijnen, *Kaart van de Heerlijkheid Tilburg en Goirle etc., 1760*

Bijlage 1: Overzicht archeologische perioden

Periode		Code
Paleolithicum	Tot 8800 vC	PALEO
Paleolithicum Vroeg	Tot 300.000 C14	PALEOV
Paleolithicum Midden	300.000 - 35.000 C14	PALEOM
Paleolithicum Laet	35.000 C14 – 8800 vC	PALEOL
Mesolithicum	8800 – 5300 vC	MESO
Mesolithicum Vroeg	8800 – 7100 vC	MESOV
Mesolithicum Midden	7100 – 6450 vC	MESOM
Mesolithicum Laet	6450 – 5300 vC	MESOL
Neolithicum	5300 – 2000 vC	NEO
Neolithicum Vroeg	5300 – 4200 vC	NEOV
Neolithicum midden	4200 – 2850 vC	NEOM
Neolithicum Laet	2850 – 2000 vC	NEOL
Bronstijd	2000 – 800 vC	BRONS
Bronstijd Vroeg	2000 – 1800 vC	BRONSV
Bronstijd Midden	1800 – 1100 vC	BRONSM
Bronstijd Laet	1100 – 800 vC	BRONSL
IJzertijd	800 – 12 vC	IJZ
IJzertijd Vroeg	800 – 500 vC	IJZV
IJzertijd Midden	500 – 250 vC	IJZM
IJzertijd Laet	250 – 12 vC	IJZL
Romeinse Tijd	12 vC – 450 AD	ROM
Romeinse Tijd Vroeg	12 vC – 70 AD	ROMV
Romeinse Tijd Midden	70 – 270 AD	ROMM
Romeinse Tijd Laet	270 – 450 AD	ROML
Middeleeuwen	450 – 1500 AD	XME
Middeleeuwen Vroeg	450 – 1050 AD	VME
Middeleeuwen Vroeg A	450 – 525 AD	VMEA
Middeleeuwen Vroeg B	525 – 725 AD	VMEB
Middeleeuwen Vroeg C	725 – 900 AD	VMEC
Middeleeuwen Vroeg D	900 – 1050 AD	VMED
Middeleeuwen Laet	1050 – 1500 AD	LME
Middeleeuwen Laet A	1050 – 1250 AD	LMEA
Middeleeuwen Laet B	1250 – 1500 AD	LMEB
Nieuwe Tijd	1500 – heden	NT
Nieuwe Tijd A	1500 – 1650 AD	NTA
Nieuwe Tijd B	1650 – 1850 AD	NTB
Nieuwe Tijd C	1850 – heden	NTC
Onbekend		XXX